

**МОНЕТИ АНТИЧНИХ МІСТ ТІРИ ТА НІКОНІЯ
У НУМІЗМАТИЧНОМУ ЗІБРАННІ НМІУ.
КОЛЕКЦІЯ В. ГРІНЬКОВСЬКОГО**

Усі нумізматичні колекції музеїв світу беруть початок від приватних зібрань. Впродовж майже 200 років існування нумізматичної колекції НМІУ її поповнювали монети з приватних зібрань Станіслава Августа Понятовського, М. Юзефовича, Ульдинського, А. Бунге, С. Боділевського, М. Суріна тощо.

У 1992 р. НМІУ придбав колекцію монет та предметів декоративно-ужиткового мистецтва у В. Грінковського. За розповіддю Валентина Прокоповича, він зі шкільних років мріяв вивчати історію, та, на жаль, не мав змоги здобути освіту. Працював моряком каботажного плавання, а історія стала захопленням всього його життя. Згодом, оселившись у Білгороді-Дністровському, він вперше став свідком археологічних досліджень, весь вільний час стежив за ними, спілкувався з науковцями. Все це спонукало його до збирання своєї власної колекції. Впродовж десятиліть Валентин Прокопович систематично досліджував береги Дністровського лиману та прибережну смугу Чорного моря, шукаючи і збираючи старовинні монети. Пошуки були особливо вдалимися після штормів та дощів. Згодом територія пошуків була розширена. Подорожуючи Північним Причорномор'ям, колекціонер цілеспрямовано й особливо пильно обстежував чорноморські береги у місцевостях, де в давнину існували стародавні поселення та міста.

За 30 років В. Грінковський зібрав колекцію з близько 1000 предметів, що містить артефакти від доби каменю до другої пол. XIX ст. Більшість із них були монети античних міст-держав Ольвії, Тіри, Ніконія, Херсонеса, а також Молдавського князівства, Речі Посполитої, Османської імперії, Кримського ханства тощо. Крім того, в колекції представлені прикраси: сережки, лунниці, глиняне, пастове та скляне намисто.

Відомий фахівець з античної нумізматики В. Анохін високо оцінив монетну колекцію В. Грінковського, зазначивши, що вона містить унікальні екземпляри монет та вагових гир, яких немає в жодному музеї колишнього СРСР. Найціннішою частиною нумізматичного зібрання В. Грінковського є монети античних міст Тіри і Ніконія (див. Додаток 1). Потрібно наголосити, що до придбання цієї колекції у нашій музейній збірці були лише три монети Тіри і не було жодної монети Ніконія.

Античне місто Ніконій, що існувало з VI ст. до н. е до III–IV ст., ототожнюють з городищем на лівому березі Дністровського лиману біля с. Роксолани Овідіопольського р-ну Одеської обл. [6, 149–162]. Археологічні дослідження городища дали значну кількість знахідок: поряд з залишками будівель і різноманітного речового матеріалу були виявлені і монети [3, 122–137]. Найбільш ранніми з них є литі монети Ніконія, відомі у трьох номіналах. На великих номіналах з одного боку зображено сову та напис ΣΚΥ, з іншого – колесо, а на монетах меншого номіналу – сову та літери ΣΚ. На думку дослідників, ця емісія відбувалася за часів правління скіфського царя Скіла, якого згадує Геродот [6, 44; 8, 66–68; 1, 75–79; 7, 42].

За переказом Геродота, Скіл був сином Аріапейта і, як його батько, надавав перевагу грецькому способу життя, знав грецьку грамоту, мав жінку-гречанку та поклонявся грецьким богам [2, IV, 78]. Обмеженість емісії Ніконія лише однією серією монет відповідає короткочасності правління Скіла [1, 76]. У колекції В. Грінковського представлено три монети різних номіналів: ас вагою 15,19 г та його дрібні фракції вагою близько 2 г.

Про стародавню історію Тіри, що знаходиться на території сучасного Білгорода-Дністровського, відомостей небагато. На думку вчених, місто було засноване у другій половині або наприкінці VI ст. [7, 42]. В античних джерелах згадок про Тіру майже немає і монети залишаються чи не єдиним свідченням існування цього міста з IV до I ст. до н. е. [5, 12]. Крім того, монети

Тіри трапляються досить рідко, особливо це стосується монет т. зв. автономного, тобто доримського періоду існування міста [1, 87].

Найбільш ранніми у колекції є мідні монети, датовані близько 360–350 рр. до н. е., з зображенням голови Тіраса з одного боку та крокуючого бика – з іншого. Цей тип змінюється наступним випуском монет з надкарбуванням голівки коня. Карбування Тіри у 350–340 рр. до н. е. представлене чотирма монетами із зображенням Тіраса та голови коня. Наступним за хронологією є випуск з головою Деметри та головою або протомою коня, що скаче. Ймовірна дата цих монет 340–330 рр. до н. е.

Першою спробою карбування монет зі срібла є серія драхм із зображенням Деметри на $\frac{3}{4}$ ліворуч в покривалі з підвіскою або з намистом на шії з одного боку і бика, що буцає – з іншого. Ця монета є і у колекції переданій до музею, на жаль, у значно пошкодженому стані.

Дослідники відзначають, що в цей період поряд з карбуванням срібних монет навряд чи карбували мідні [1, 93]. Після припинення карбування срібних драхм Тіра повертається до карбування мідної монети і близько 300–290 рр. до н. е. випускає серію монет із зображенням Деметри у вінку ліворуч та вінка з написом ТУ/РА на звороті. Їм на зміну приходять монети з зображенням Аполлона з кіфарою, що має на звороті надкарбування. Збірку тірських монет автономного періоду завершує мідна монета останнього випуску з зображенням Аполлона у лавровому вінку і орла на блискавці (70–63 рр. до н. е.). Дослідники вважають ці монети останніми, що випускала Тіра перед розгромом міста гетами [1, 96].

За археологічними даними після завоювання Тіри гетами місто занепало і тривалий час в ньому не простежували сліди міського життя. Ситуація змінилася у середині I ст. після поразки Мітридата у боротьбі з Римською імперією. У результаті завоювання частини Фракії і введення її до провінції Мезія, Імперія значно посилена свій вплив на місто.

За часів правління Доміціана (81–96), а фактично – значно раніше, ще за часів Клавдія [1, 97–98], Тіра відновила монетне карбування, яке за виглядом не відрізняється від монет того-часних міст, що входили до складу Римської імперії. На монетах з одного боку розміщували портрет імператора або членів його родини, на звороті – зображення божеств та назву міста [4, 115].

При Доміціані в місті карбували три номінали монет: тетрасарії, дупондії та ассарії з зображенням богині на троні, орла та палиці Геракла. Ці монети представлені у колекції в кількох екземплярах. Всі тетрасарії і частина дупондіїв мають надкарбування у вигляді грона винограду та колоса. Цими монетами заповнювали дефіцит обігової монети при Нерві та Траяні, за часів правління яких монети в Тірі не карбували [1, 99].

За наступного імператора Адріана (117–138) Тіра випускала монети тих самих номіналів, що і у попередній період. У колекції В. Грінковського є дві монети з ім'ям цього імператора. На одній з них на реверсі зображено орла, на іншій – палицю Геракла.

Тірське монетне карбування при Антоніні Пії (138–161) представлене у зібранні одним дупондієм із зображенням на звороті орла, та сьома ассаріями з зображенням Геракла, що стоїть, тримаючи шкуру лева та палицю. Крім того, до часів правління Антоніна Пія належать монети номіналом тригеміассарій з зображенням молодого Марка Аврелія (з титулом цезаря). Ці монети мають дещо інший дизайн зворотного боку. На них зображено Афіну в шоломі, що тримає спис та чашу. Ця серія належить до самого початку правління Антоніна Пія, який був співправителем Марка Аврелія.

Не менш цікавими є монети, випущені Тірою у часи правління Коммода (177–192). Це – тетрасарій та дупондій із зображенням ще молодого імператора та дупондії з зображенням імператора у більш зрілому віці з бородою.

Найбільш інтенсивно у Тірі карбувала монети за часів правління Септимія Севера (193–211), проте у колекції є лише одна монета із зображенням Серапіса.

Під час правління Септимія Севера випускали монети із бюстом його сина Гети (209–211). У колекції є три таких монети двох різновидів. До т. зв. 3-ї серії належить монета з орлом на звороті, до 5-ї – з богинею, що тримає у руках кермове весло та ріг достатку.

За часів правління Каракалли (198–217) Тіра випускала монети з портретами Каракалли та його матері Юлії Домни. На звороті – Кібела на троні, орел, Діоніс тощо.

Останній випуск монет Тіри припадає на час Олександра Севера (222–235) і підрозділяється на три випуски. Збірка містить дві монети 1-го та 3-го випусків. До 1-го належить монета із зображенням молодого імператора та вершника на звороті, до 3-го – монета з імператором вже з бородою та аналогічним дизайном реверса. Легенди на цих монетах відповідають титулу імператора у 222–228 рр. і, таким чином, обидва випуски карбували у першій половині правління Олександра Севера [1, 101].

Таким чином, колекція В. П. Грінковського збагатила нумізматична збірку НМІУ цінними артефактами, що значно розширює наші знання з історії України.

Література

1. Анохин В. **Монеты античных городов Северо-Западного Причерноморья**. Киев, 1989.
2. Геродот. **История**. Ленинград, 1972.
3. Загинайло А. Монетные находки на Роксоланском городище (1957–1963 гг.) // **МАСП**. Вып. 5. Одесса, 1966.
4. Зограф А. Античные монеты // **МИА**. № 16. 1951.
5. Зограф А. **Монеты Тира**. Москва, 1957.
6. Карышковский П. К вопросу о древнем названии Роксоланского городища // **МАСП**. Вып. 5. Одесса, 1966.
7. Карышковский П., Клейман И. **Древний город Тира**. Киев, 1985.
8. Карышковский П. Монеты скифского царя Скила // **Киммерийцы и скифы**: Тез. докл. Всесоюзн. семинара, посвященного памяти А. И. Тереножкина. Ч. 1. Кировоград, 1987.

Каталог монет античних міст Тіра та Ніконія з колекції В. Грінковського

№ п/п	Инв. №	метал	Датуван-ня	Опис	Розм. (мм)	Вага (г)	Спів-відно-шення осей	Література
Ніконій								
1	АЕ-17879	бронза	бл. 470-460 рр. до н.е.	Лиц. бік: Сова ліворуч. По краю напис: ΣΚ[ΥΑ]. Зв. бік: Колесо з чотирма шпичками.	28,0	15,19	?	Анохін 1, 401
2	АЕ-17880	бронза	бл. 470-460 рр. до н.е.	Лиц. бік: Сова ліворуч. По краю напис: [ΥΑ]. Зв. бік: По центру: ΣΚ.	12,0	1,88	?	Анохин 1. 402
3	АЕ-17881	бронза	бл. 470-460 рр. до н.е.	Лиц. бік: Сова ліворуч. По краю напис: [ΥΑ]. Зв. бік: По центру: ΣΚ.	12,7	2,01	?	Анохин 1. 402
Тіра (автономний період)								
4	АЕ - 17860	мідь	бл. 360-350 рр. до н.е.	Лиц. бік: Голова Тіраса у вінку праворуч. Зв. бік: Бик, що крокує праворуч на рисці. Зверху напис: [Т]ΥΡΑ	19,0	5,67	?	Анохин 1. 423
5	АЕ-17861	мідь	бл. 360-350 рр. до н.е.	Лиц. бік: Надкарбування «голівка коня». Зв. бік: Стерті	19,0	2,56	?	Анохин 1. 425
6	ТКВ-5752	мідь	бл. 350-340 рр. до н.е.	Лиц. бік: Голова Тіраса у вінку праворуч. Зв. бік: Голова коня в узді праворуч. Ліворуч напис: ΤΥΡΑ	17,2	9,47	↑↑	Анохин 1. 427
7	АЕ-17862	мідь	бл. 350-340 рр. до н.е.	Лиц. бік: Голова Тіраса у вінку праворуч. Зв. бік: Голова коня в узді праворуч. Ліворуч напис: [Т]ΥΡΑ	17,0	4,88	↑↓	Анохин 1. 430
8	АЕ-17866	мідь	бл. 350-340 рр. до н.е.	Лиц. бік: Голова Тіраса у вінку праворуч. Зв. бік: Голова коня в узді праворуч. Ліворуч напис: ΤΥΡΑ	17,2	3,38	↑↓	Анохин 1. 430
9	ТКВ-5750/1	мідь	бл. 350-340 рр. до н.е.	Лиц. бік: Голова Тіраса у вінку праворуч. Зв. бік: Голова коня в узді праворуч. Ліворуч напис: ΤΥΡΑ	17,2	9,47	↑↓	Анохин 1. 430
10	ТКВ-5750/2	мідь	бл. 340-330 рр. до н.е.	Лиц. бік: Голова Деметри у вінку вправо. Зв. бік: Протома коня, що скаче. Ліворуч угорі напис: ΤΥΡΑ	21,0	9,98	↑↓	Анохин 1. 431
11	ТКВ-5763	мідь	бл. 340-330 рр. до н.е.	Лиц. бік: Голова Деметри вправо. Зв. бік: Голова коня вправо. Напис зліва вертикально: ΤΥ[ΡΑ]. Внизу справа знак Δ.	15,0	2,90	↑↑	Анохин 1. 431
12	ТКВ-5757	срібло, драхма	бл. 330-300 рр. до н.е.	Лиц. бік: Голова Деметри у вінку з колосків та покривалі повернута на 3/4 вліво. Зв. бік: зруйнований.	18,0	4,62	?	Анохин 1. 433
13	АЕ-17864	мідь	бл. 300-290 рр. до н.е.	Лиц. бік: Голова Деметри у вінку з колосків праворуч. Зв. бік: Вінок з колосків. У центрі напис: ΤΥ/ΡΑ.	17,0	3,86	↑↓	Анохин 1. 441
14	АЕ-17863	мідь	бл. 300-290 рр. до н.е.	Лиц. бік: Голова Деметри під покривалом праворуч. Зв. бік: Вінок з колосків. У центрі напис: ΤΥ/ΡΑ.	16,0	5,42	↑↓	Анохин 1. 442
15	ТКВ-5762	мідь	бл. 180-160 рр. до н.е.	Лиц. бік: Голова Аполлона у лавровому вінку вправо. Зв. бік: Триструнна кіфара. Надкарбування (?)	14,0	2,82	↑↑	Анохин 1. 452
16	АЕ-17865	мідь	бл. 150-140 рр. до н.е.	Лиц. бік: Голова бородатого Понта з клешнею на скроні праворуч. Зв. бік: Риба праворуч. Над та під нею напис: ΤΥ/ΡΑ.	14,5	2,33	↑↓	Анохин 1. 463

17	АЕ-17867	мідь	бл. 150-140 рр. до н.е.	Лиц. бік: Голова Тіраса (?) праворуч. Зв. бік: Стерта.	17,5	3,23	?	Анохин І. ?
18	ТКВ-5751	мідь	бл. 70-63 рр. до н.е.	Лиц. бік: Голова Аполлона у лавровому вінку праворуч. Зв. бік: Орел стоїть прямо на блискавці, голова повернута праворуч. Внизу, під блискавкою, напис: ΤΥΡΑ [ΝΩΝ].	16,5 x 20	4,35	↑↑	Анохин І. 475
Римська імперія, м. Тіра								
<i>Доміціан (81–96 рр.)</i>								
19	АЕ-17871	мідь, тетрасарій	81-96 рр.	Лиц. бік: Доміціан у вінку праворуч. Легенда: ΚΑΙCΑΡ Δ [ΟΜΕΤΙΑΝΟC]. Праворуч надкарбування: «гроно винограду». Зв. бік: Богиня та троні ліворуч з вінком у правій руці. Знизу під зрізом напис: ΤΥΡΑ.	22,0	6,4	↑↓	Анохин І. 484.
20	АЕ-17872	мідь, тетрасарій	81-96 рр.	Лиц. бік: Доміціан у вінку праворуч. Легенда: [ΚΑΙCΑΡ Δ ΟΜΕΤΙΑΝΟC]. Праворуч надкарбування: «гроно винограду». Зв. бік: Богиня та троні ліворуч з вінком у правій руці. Знизу під зрізом напис: ΤΥΡΑ.	23,5	6,97	↑↓	Анохин І. 484
21	АЕ-17873	мідь, тетрасарій	81-96 рр.	Лиц. бік: Доміціан у вінку праворуч. Легенда: [ΚΑΙCΑΡ Δ ΟΜΕΤΙΑΝΟC]. Праворуч надкарбування: «гроно винограду». Зв. бік: Богиня та троні ліворуч з вінком у правій руці. Знизу під зрізом напис: ΤΥΡ[Α].	23,0	7,82	↑↓	Анохин І. 484
22	ТКВ-5802/1	мідь, дупондій	81-96 рр.	Лиц. бік: Голова імператора Доміціана вправо. Зліва і справа помітна частка затертого напису: ΚΑ[ΙCΑΡ]... Зв. бік: Орел у фас, голова повернута вліво. По краях ледь помітні сліди напису, що не зберігся. Крапковий обідок.	22,0	5,07	↑↑	Анохин І. 485
23	ТКВ-5802/2	мідь, дупондій	81-96 рр.	Лиц. бік: Голова імператора Доміціана вправо. Зліва і справа помітні сліди напису, від якого збереглися фрагменти: [ΚΑΙ]CΑΡ [ΔΟΜΕΤΙ]ΑΝΟC. Надкарбування «колос». Крапковий обідок. Зв. бік: Орел в фас із розпростертими крилами, голова повернута вліво. По бокам напис: Τ - Ρ - Υ - Α. Крапковий обідок.	21,0	5,07	↑↓	Анохин І. 485
24	ТКВ-5803/1	мідь, дупондій	81-96 рр.	Лиц. бік: Бюст імператора Доміціана у вінку. Напис: ΚΑΙ[CΑΡΔΟΜΕΤΙΑΝΟC]. Справа надкарбування «колос». Залишки крапкового обрамлення. Зв. бік: Орел з розгорнутими крилами стоїть прямо, на лінії обрізу, голова повернута наліво. По бокам напис: Τ - [Ρ] - Υ - Α. Залишки крапкового обрамлення.	19,0	3,03	↑↑	Анохин І. 485
25	ТКВ-5803/2	мідь, дупондій	81-96 рр.	Лиц. бік: Голова імператора Доміціана у вінку. Напис не зберігся. Справа надкарбування «колос». Незначні залишки крапкового обідка. Зв. бік: Орел з розгорнутими крилами стоїть прямо, голова повернута наліво. Напис не зберігся. Залишки крапкового обрамлення.	20,0	3,93	↑↑	Анохин І. 485
26	ТКВ-5810/1	мідь, ассарій	81-96 рр.	Лиц. бік: Голова імператора Доміціана вправо. Ледь помітні сліди напису, що не читається. Зв. бік: Палиця Геракла руків'ям донизу. По обидва боки палиці – напис: Τ - Υ / Ρ - Α. Під лінією обрізу: ΝωΝ. Збереглися незначні залишки крапкового обідка.	19,5	4,86	↑↑	Анохин І. 486
27	ТКВ-5810/2	мідь, ассарій	81-96 рр.	Лиц. бік: Голова імператора Доміціана вправо. Збереглася частина напису: ΚΑΙCΑΡ[ΔΟΜΕΤΙΑΝΟC]. Крапковий обідок. Зв. бік: Палиця Геракла руків'ям донизу. По обидва боки палиці – напис: Τ - Υ / Ρ - Α. Під лінією обрізу: ΝωΝ. Залишки крапкового обідка.	18,0	3,45	↑↑	Анохин І. 486
<i>Адріан (117–138 рр.)</i>								
28	ТКВ-5811	мідь, дупондій	117-138 рр.	Лиц. бік: Бюст імператора Адріана вправо. Напис з правого боку: ΚΑΙΑΥ, з лівого боку: [ΑΔΡΙ]ΑΝΟC. Зв. бік: Орел з розгорнутими крилами стоїть прямо, на лінії обрізу, голова повернута наліво. Внизу, під лінією обрізу напис: ΤΥΡΑ. Залишки крапкового обрамлення.	19,0	4,32	↑↓	Анохин І. 488

29	TKB-5811	мідь, ассарій	117-138 pp.	Лиц. бік: Бюст імператора Адріана вправо. Напис не читається. Крапковий обідок. Зв. бік: Палиця Геракла руків'ям доверху. Напис з двох боків зображення палиці вертикально: T - Y / P - A. Збереглися залишки крапкового обідка.	18,0	3,7	↑↓	Анохин 1. 489
Антонін Пій (138–161 pp.)								
30	AE-17875	мідь, дупондій	138-161 pp.	Лиц. бік: Антонін Пій у вінку праворуч. Легенда: [AYTANTΩN]EINON CEB. Зв. бік: Орел ліворуч з вінком у дзьобі праворуч. По краю: TYPA - NΩN.	19,4	4,43	↑↑	Анохин 1. 491
31	TKB-5815/1	мідь, ассарій	138-161 pp.	Лиц. бік: Голова імператора Антоніна Пія у вінку. Напис: [AYT]ANT[TΩNEINON CEB.] Зв. бік: Геракл стоїть анфас, тримає палицю та шкіру лева. Напис: TYPA N[ON]. Залишки крапкового обідка.	16,0	2,07	↑↑	Анохин 1. 493
32	TKB-5815/1	мідь, ассарій	138-161 pp.	Лиц. бік: Голова імператора Антоніна Пія у вінку. Напис: [AYT]ANT[TΩNEINON CEB.] Зв. бік: Геракл стоїть анфас, тримає палицю та шкіру лева. Напис: TYPA N[ON]. Залишки крапкового обідка.	16,0	2,07	↑↑	Анохин 1. 493
33	TKB-5815/3	мідь, ассарій	138-161 pp.	Лиц. бік: Голова імператора Антоніна Пія у вінку. Напис: AYTANT[TΩNEINON CEB]. Зв. бік: Геракл стоїть анфас, тримає палицю та шкіру лева. Напис: TYPA NON. Залишки крапкового обідка.	16,0	2,13	↑↑	Анохин 1. 493
34	TKB-5812/1	мідь, ассарій	138-161 pp.	Лиц. бік: Голова імператора Антоніна Пія у вінку, повернута вправо. Від легенди збереглися окремі літери. Можна думати, що це залишки напису: [AYT]AN[TΩ]NCIN[ON]. Зв. бік: Геракл у фас з палицею та шкірою лева. Напис: TYPA[NON]. По краю поля крапковий обідок.	16,0	2,34	↑↑	Анохин 1. 493
35	TKB-5812/2	мідь, ассарій	138-161 pp.	Лиц.бік: Голова імператора Антоніна Пія у вінку, повернута вправо. Легенда втрачена. Крапковий обідок. Зв. бік: Геракл у фас з палицею та шкірою лева. Напис: TYPA[NON]. По краю поля крапковий обідок.	16,0	2,77	↑↓	Анохин 1. 493
36	TKB-5812/3	мідь, ассарій	138-161 pp.	Лиц. бік: Голова імператора Антоніна Пія у вінку, повернута вправо. Напис зберігся фрагментарно: AYTANTΩNEINON... По краю поля крапковий обідок. Зв. бік: Геракл, що стоїть прямо. У правій руці палиця, на цій же руці шкіра лева. Напис зліва: TYPA, справа: NO[N]. По краю поля крапковий обідок.	16,0	2,36	↑↑	Анохин 1. 493
37	TKB-5813	мідь, ассарій	138-161 pp.	Лиц. бік: Голова імператора Антоніна Пія у вінку, повернута вправо. Легенда збереглася фрагментарно: [AYT ANT ΩN] EINON CEB. Зв. бік: Геракл у фас з палицею та шкірою лева. Легенда: TYPA - NΩ[N]. По краю поля крапковий обідок. Штемпель зміщений вліво.	16,0	2,32	↑↑	Анохин 1. 493
Марк Аврелій (161–180 pp.)								
38	TKB-5809	мідь, триге-міасса-рій	138-161 pp.	Лиц. бік: Голова молодого імператора Марка Аврелія без вінка вправо. Напис: [B]HPICCMOK[AICAP]. Крапковий обідок. Зв. бік: Афін у шоломі із списом і щитом вліво. Напис зліва: TYPA, справа: NΩN. Крапковий обідок.	17,0	2,96	↑↑	Анохин 1. 492
39	TKB-5808	мідь, триге-міасса-рій	138-161 pp.	Лиц. бік: Голова молодого імператора Марка Аврелія без вінка, вправо. Крапковий обідок. Напис навкруги читається частково: [BH]PICCI[MOCK]AICAP. Крапковий обідок. Зв. бік: Афін стоїть у шоломі та довгому одязі. Голова повернута наліво. У правій руці – чаша, в лівій – щит та спис. Напис зліва: TY PA , справа: [N]ΩN. Залишки крапкового обідка.	18,0	1,28	↑↑	Анохин 1. 492
Коммод (177–192 pp.)								

40	АЕ-17874	мідь, тетрасарій	180-192 рр. 1-а серія	Лиц. бік: Коммод у вінку праворуч. Легенда: ΚΥΤ.Κ.Λ.ΑνΡ ΚΟΜΟΔΟΣ. Зв. бік: Богиня та троні ліворуч (?).	21,5	5,57	↑↓	Анохин І. 495 (?).
41	ТКВ-5806	мідь, дупондій	180-192 рр. 1-а серія	Лиц. бік: Бюст імператора Коммода у вінку вправо. Залишки напису: [ΑV]Τ Κ Α V ΚΟΜΟΔ. Крапковий обідок. Зв. бік: Орел ліворуч з вінком у дзьобі, голова повернута праворуч. Залишки напису: Τ[ΥΡΑ]ΝΩΝ. Крапковий обідок.	17,0	2,36	↑↓	Анохин І. 496
42	ТКВ-5787	мідь, тетрасарій	180-192 рр. 2-а серія	Лиц. бік: Бюст імператора Коммода у вінку вправо. Зліва по колу збереглася частина напису: ΑΥΤ ΚΑΙ [Μ ΚΟΜΟΔΟΣ]. Крапковий обідок. Зв. бік: Богиня сидить на троні вліво, в обрізі Δ. Збереглася частина напису: [ΤΥΡ]ΑΝΩ[N]. Крапковий обідок.	17,0	5,04	↑↓	Анохин І. 499
43	АЕ-17878	мідь, дупондій	180-192 рр. 2-а серія	Лиц. бік: Коммод у вінку праворуч. Легенда: ΑΥΤ.ΚΑΙΜ ΚΟΜΟΔΟΣ. Зв. бік: Орел ліворуч з вінком у дзьобі праворуч. По краю: ΤΥΡΑ - ΝΩΝ.	18,0	3,81	↑↑	Анохин І. 501
44	ТКВ-5807	мідь, дупондій	180-192 рр. 2-а серія	Лиц. бік: Бюст імператора Коммода у лавровому вінку вправо. Напис навколо зберігся частково: [Α]V[Κ] [Μ]ΚΟΜΟΔ [ΟΣ]. Крапковий обідок. Зв. бік: Орел із складеними крилами, що стоїть на лінії обрізу. Напис: [ΤΥ]ΡΑΝ[ΩΝ]. Збереглися залишки крапкового обідка.	18,0	3,84	↑↓	Анохин І. 501
Септимій Север (193–211 рр.)								
45	ТКВ-5785	мідь, тетрасарій	202-204 рр.	Лиц. бік: Бюст імператора Септимія Севера в лавровому вінку вправо. Напис по колу: ΑΥΤ ΚΑΙ Λ ΣΕΠ ΣΕΒΗΡΟ[С ПЕР]. Крапковий обідок. Зв. бік: Серапіс з жезлом на троні вліво. Внизу справа напис: ΤΥΡΑ V. Крапковий обідок.	23,0	7,41	↑↓	Анохин І. 516
Гети (209–211 рр.)								
46	ТКВ-5798	мідь, дупондій	198 р., 3-я серія	Лиц. бік: Бюст Гети в лавровому вінку вправо. Напис: ΣΕΠΤΙ ΓΕΤΑΣ ΚΑΙC. Крапковий обідок. Зв. Бік. Орел із складеними крилами стоїть на лінії обрізу вліво. Голова повернута вправо. У дзьобі вінок. Навколо напис: ΤΥ[ΡΑΝΩΝ]. Крапковий обідок.	17,0	3,64	↑↑	Анохин І. 523
47	ТКВ-5793	мідь, трессіс	209-211 рр., 5-та серія	Лиц. бік: Бюст імператора Гети у вінку вправо. Напис не читається. Збереглася літера «Κ». Крапковий обідок. Зв. бік: Богиня стоїть прямо, голова вліво. Тримає у руках рульове весло та ріг достатку. Напис зліва: ΤΥΡΑ, справа : – ΝΩΝ. Унизу справа літера Γ.	20,0	4,5	35	Анохин І. 540
48	ТКВ-5801	мідь, трессіс	209-211 рр. 5-та серія	Лиц. бік: Бюст Гети вправо. На голові лавровий вінок. Напис навколо: ΑΥΚ Π ΣΕ ΓΕΤΑΣ. Крапковий обідок. Зв. бік: Богиня в повний зріст. Тримає у руках рульове весло та ріг достатку. Напис зліва: [ΤΥ]ΡΑ. Крапковий обідок. Штемпель зміщений вліво.	18,0	2,57	↑↑	Анохин І. 540
Каракалла (198–217 рр.)								
49	АЕ-17876	мідь, дупондій	209-211 рр.	Лиц. бік: Каракалла у вінку праворуч. Легенда: ΜΜ ΑΥΡΗ ΑΝΤΩ[NΙΝΟ]. Зв. бік: Орел ліворуч з вінком у дзьобі праворуч. Праворуч літера Β. По краю напис: ΤΥΡΑ - ΝΩΝ.	18,6	4,71	↑↓	Анохин І. 541
50	АЕ-17877	мідь, дупондій	211-217 рр.	Лиц. бік: Каракалла у вінку праворуч. Легенда: ΑV Τ Κ Μ ΑΥΡ [ΣΕΒΗΡΟΣ ΑΝΤΩΝΙ]ΝΟ. Зв. бік: Орел ліворуч з вінком у дзьобі праворуч. Праворуч літера Β. По краю напис: ΤΥΡΑ - [ΝΩΝ].	18,3	4,37	↑↓	Анохин І. 541

51	TKB-5796	мідь, дупондій	211-217 pp.	Лиц. бік: Каракала у вінку праворуч. Легенда: AV T K M AVP [CEBHPOC ANTΩNI]NO. Зв. бік: Орел ліворуч з вінком у дзьобі праворуч. Праворуч літера Β. По краю напис: ΤΥΡΑ - [NΩN].	19,5 x 18,5	3,16	↑↑	Анохин 1. 541
52	AE-17869	Мідь, тетрасарій	212-217 pp.	Лиц. бік: Каракала у вінку праворуч. Легенда: AVT K M AVP CEBHPOC [ANTΩNINO]. Зв. бік: Кібела на троні ліворуч з чашею у правій руці. Два лева біля трону. Знизу під зрізом Δ. По краю напис: ΤΥ - ΡΑ - NΩN.	25,5	7,77	↑↓	Анохин 1. 544
53	TKB-5786/2	мідь, тетрасарій	212-217 pp.	Лиц. бік: Каракала у вінку праворуч. Легенда: [AVT K M AVP CEV]HPOC ANTΩNINO Зв. бік: Кібела на троні ліворуч з чашею у правій руці. Два лева біля трону. Знизу під зрізом Δ. По краю напис: T[Y - P]A - NΩN.	23 x 2 2	9,02	↑↓	Анохин 1. 544
54	AE-17869	мідь, тетрасарій	212-217 pp.	Лиц. бік: Каракала у вінку праворуч. Легенда: AVT K M AVP CEBHPOC ANTΩ[NINO]. Зв. бік: Геракл у повний зріст праворуч з палицею і шкурою лева. Праворуч пантера. Знизу під зрізом Δ. По краю напис: ΤΥΡΑ - NΩN.	24,5	9,16	↑↓	Анохин 1. 545
55	AE-17868	мідь, тетрасарій	212-217 pp.	Лиц. бік: Каракала у вінку праворуч. Легенда: AVT K M AVP CEBHPOC ANTΩNINO. Зв. бік: Діоніс у повний зріст праворуч з канфаром і жезлом. Праворуч – пантера. Знизу під зрізом Δ. По краю напис: ΤΥΡ - ANΩN.	26,6	12,91	↑↓	Анохин 1. 546
56	TKB-5782	мідь, тетрасарій	212-217 pp.	Лиц. бік: Каракала у вінку праворуч. Легенда: AVT K M AVP CEV[HPOC ANTΩNINO]. Зв. бік: Діоніс у повний зріст праворуч з канфаром і жезлом. Праворуч пантера. По краю напис: ΤΥΡ - ANΩN.	23,5	6,77	20	Анохин 1. 546.
Юлія Домна (193–217 pp.) – дружина римського імператора Септимія Севера (193–211 pp.) та мати римського імператора Каракалли (211–217 pp.)								
57	TKB-5786/1	мідь, тетрасарій	193-217 pp.	Лиц. бік: Бюст імператриці Юлії Домни направо. Напис: IOYΛIAD – [O]MNACE. Зв. бік: Богиня Кибела на троні з низькою спинкою з калафом на голові, вліво. Лівою рукою спирається на тимпан, у правій – чаша. Легенда: T V PANΩN в обрізі Δ.	22	6,57	↑↓.	Анохин 1. 546
58	TKB-5792	мідь, тетрасарій	193-217 pp.	Лиц. бік: Бюст імператриці Юлії Домни направо. Круговий напис: IOYΛIA ΔOMNAC[E]. Крапковий обідок. Зв. бік: Зображення сильно стерте. За аналогією можна припустити, що це богиня на троні. Від напису збереглися T P.	19x 20	3,93	↑↑	Анохин 1. 118, 546
Север Олександр (222–235 pp.)								
59	TKB-5789	мідь, тетрасарій	222-228 pp., 1-й випуск	Лиц. бік: Зображення і напис зруйновані, помітні залишки крапкового обідка. Штемпель зміщений вправо. За аналогією за зображенням на зворотному боці можна припустити, що це – бюст імператора Севера Олександра. Зв. бік: Імператор у панцирі та плащі, верхи на коні, вправо. Напис зліва вгорі: TVP[ANΩ].	25x 23	6,27	↑↑	Анохин 1. 555
60	TKB-5783	мідь, тетрасарій	222-228 pp., 3-й випуск	Лиц. бік: Бюст Севера Олександра в лавровому вінку вправо. Напис по колу: AV[ТОΚΜ]AV ΡC[C[VAΛC AN]. Крапковий обідок. Зв. бік: Імператор Север Олександр у панцирі та плащі, верхи на коні, вправо. Напис зліва вгорі: TV P[ANΩN]. Крапковий обідок.	23	7,01	↑↓	Анохин 1. 564
Юлія Мамея (222–228 pp.) – мати і співправителька Севера Олександра.								
61	TKB-5791	мідь	222-228 pp.	Лиц. бік: Бюст Юлії Мамеї. Напис по колу: стертий. Зв. бік: стерте	20,5 x 16	4,3	?	Анохин 1. 559 (?)
62	TKB-5771	мідь	222-228 pp.	Лиц. бік: Бюст Юлії Мамеї. Напис по колу: стертий. Надкарбування – гроно винограду Зв. бік: стерте	18,5	5,02	?	Анохин 1. 559 (?)

Список скорочень: 1.

Анохин (1) Анохин В.А. Монеты античных городов Северо-Западного Причерноморья. Киев, 1989.